

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta sociálních věd
Institut politologických studií

**Projekt diplomové práce – Moderní dystopie a
teorie totalitarismu**

Vypracoval: Bc. Filip Machart, machartf@post.cz
1. ročník prezenčního studia politologie (Mgr.)

Vedoucí práce: PhDr. Josef Mlejnek, Ph.D.
Poslední úprava: 16.5. 2012

Téma: Moderní dystopie a teorie totalitarismu

Nástin tématu:

Předmětem zkoumání diplomové práce bude pohled na totalitní režimy z hlediska beletrie. Antiutopická díla nám nabízí široké možnosti, jak chápat a definovat totalitní režimy. Režimy v těchto dílech popisované, i když neprošly reálnou politickou praxí, představují v jistém smyslu „empirický materiál“ ke zkoumání. Rozšiřují tak množinu totalitních režimů o režimy fiktivně existující v literatuře. Ve výsledku je tak můžeme porovnat s dnes již tradičními definicemi totalitních režimů.

Celý koncept práce bude vycházet z definice totalitarismu, kterou vytvořil Giovanni Sartori – tedy z pojetí, že totalitarismus, stejně jako demokracie, jsou pouhá ideální zřízení a skutečně existující režimy těchto krajních hodnot nedosahují. Reálně se k nim můžeme pouze přiblížit. Právě beletrie nám nabízí možnost nahlédnout na fungování totalitního režimu, který byl vytvořen jako ideální. Tato antiutopická zřízení pak vykazují prvky, které (v mnoha případech) vycházejí z reality, ale jsou dostatečně upraveny na to, aby jejich fungování bylo (převážně) bezchybné.

Práce bude rozdělena na dvě hlavní části – část teoretickou a část praktickou. V teoretické části se zaměřím na nejznámější definice totalitních režimů. Bude se jednat o definice Ernesta Fraenkela (*The Dual State: A Contribution to the Theory of Dictatorship*); Sigmunda Neumanna (*Permanent revolution: Totalitarianism in the Age of International Civil War*); Carla J. Friedricha a Zbigniewa Brzezińskiego (*Totalitarian Dictatorship and Autocracy*); Hannah Arendtové (*The Origin of Totalitarianism*), Giovanniho Sartoriho (*The Theory of Democracy*) a Juana J. Linze (*Totalitarian and Authoritarian Regimes*).

Všechny tyto definice poslouží jako základ pro komparaci se znaky totalitních režimů ve zkoumané beletrii. Zde se dostáváme k druhé (praktické) části diplomové práce. V ní bude zanalyzováno pět antiutopických románů. Ty byly vybrány podle klíče odlišnosti. Prvním zkoumaným antiutopickým dílem bude román Jevgenije Zamjatina – *My*. Román je unikátní tím, že byl napsán v období, kdy moderní totalitní režimy začaly nastupovat na evropskou politickou scénu (1921). Proto je zařazen do kategorie „Antiutopie na úsvitu totalitních režimů“. Druhým zkoumaným románem je dílo Aldouse Huxleyho *Brave New World* (Konec civilizace). Toto dílo je kritikou

moderní kapitalistické společnosti, kde se fordismus rozvinul k dokonalosti. Obsahuje ale také značné množství prvků, které reflektují další moderní totalitní zřízení a jejich politické elity. Také proto je toto dílo v kategorii „Kapitalismus a totalitarismus?“, která bude odrážet nejen levicovou kritiku konzumní společnosti. Zaměří se i na tezi totalitních režimů jako projevu modernity. Dalším zkoumaným dílem je jeden z nejznámějších antiutopických románů 1984 George Orwella, který byl namířen proti totalitnímu systému Sovětského svazu (kategorie „Kritika sovětského komunismu“).

Variantu teokracie, jakožto totalitního režimu, zastoupí román Margaret Atwood Příběh služebnice. Teokratický totalitní režim již definovali při svých typologiích autoři Merkel a Friedrich, ale v praxi je tento definiční znak těžko uchopitelný – během 20. století se nejbližší tomuto zařazení přiblížil Írán za vlády Chomejního. Příběh služebnice tak může poskytnout ojedinělý pohled na společnost, která prošla změnou k teokratickému zřízení.

Posledním zkoumaným dílem je grafický román Alana Moora V jako vendeta. Ten představuje vizi fašizující anglické společnosti a její následný rozklad. Podstatným prvkem tohoto románu je jeho grafické (komiksově) zpracování, které je plné symboliky. Právě tato symbolika (maska Guye Fawkse spojená s hnutím Anonymous) se za poslední roky objevila na politické a aktivistické scéně a představuje jistou parafrázi na moderní západní společnost.

Každé zkoumané dílo pak bude podrobena rozboru – nejprve bude rozebrána hlavní příběhová linie díla. Poté se zaměřím na projevy totalitního režimu, kterým se společnost vyznačuje (institucionální zázemí, charakter společnosti atp.). Výsledkem budou definiční znaky, kterými je zkoumaná antiutopická společnost charakteristická. Tyto znaky následně poslouží pro komparaci s definičními znaky teoretiků totalitních režimů (z první části práce). Rozbor každého díla pak bude doplněn o část, kde se zaměřím na odraz díla v reálné politice (kde autor vzal inspiraci pro vytvoření antiutopického světa, či jaký mělo dílo dopad na reálnou politickou situaci – pokud zde tento dopad byl).

V závěru diplomové práce pak budou zodpovězeny výzkumné otázky definované v úvodu práce:

- 1) Mají definiční znaky zkoumaných totalitarismů v beletrii společné znaky s definicemi teoretiků totalitních režimů?

- 2) Vyznačují se antiutopická díla vlastními definičními rysy, které se v teorii totalitních režimů nevyskytují?
 - a. Jsou tyto znaky aplikovatelné na reálné politické režimy?
- 3) Platí hypotéza, že totalitarismus jako ideální typ (v praxi neuskutečnitelný) se vyskytuje jen v beletrii? Nebo má beletrie svůj předobraz z reálného světa zakořeněný ve své povaze (i s nestabilitou a nedokonalostí, které jsou vlastní reálnému světu)?

Diplomová práce bude zpracována z odborných monografií teoretiků totalitních režimů, souhrnných odborných publikací s tematikou totalitarismu, odborných článků v periodikách, knih a článků na téma dystopie a z antiutopické beletrie.

Předběžná osnova práce:

1. Úvod

2. Definice totalitních režimů

- 2.1. Ernest Fraenkel
- 2.2. Sigmund Neumann
- 2.3. Carl J. Friedricha a Zbigniew Brzeziński
- 2.4. Hannah Arendt
- 2.5. Giovanni Sartori
- 2.6. Juan J. Linz

3. Moderní dystopie

3.1. Antiutopie na úsvitu totalitních režimů: Jevgenij Zamjatin – My

- 3.1.1. Rozbor díla
- 3.1.2. Hlavní rysy totalitního světa v díle
- 3.1.3. Odraz díla v reálné politice a dopad díla na reálnou politiku

3.2. Kapitalismus a totalitarismus? Aldous Huxley – Brave New World (Konec civilizace)

- 3.2.1. Rozbor díla
- 3.2.2. Hlavní rysy totalitního světa v díle
- 3.2.3. Odraz díla v reálné politice a dopad díla na reálnou politiku

3.3. Kritika Sovětského komunismu: George Orwell – 1984

- 3.3.1. Rozbor díla
- 3.3.2. Hlavní rysy totalitního světa v díle
- 3.3.3. Odraz díla v reálné politice a dopad díla na reálnou politiku

3.4. Teokratické totalitní zřízení: Margaret Atwood – Příběh služebnice

- 3.4.1. Rozbor díla
- 3.4.2. Hlavní rysy totalitního světa v díle
- 3.4.3. Odraz díla v reálné politice a dopad díla na reálnou politiku

3.5. Totalitarismus v grafické novele: Alan Moore – V jako vendeta

- 3.5.1. Rozbor díla
- 3.5.2. Hlavní rysy totalitního světa v díle
- 3.5.3. Odraz díla v reálné politice a dopad díla na reálnou politiku

4. Závěr

Předběžný seznam literatury:

Monografie a sborníky

- Atwood, M. (2008): *Příběh služebnice*. Praha, BB Art.
- Arendt, H. (1996): *Původ totalitarismu I-III*. Praha, Oikoymenh.
- Balík, S.; Kubát, M. (2004): *Teorie a praxe totalitních režimů*. Praha, Dokořán.
- Fraenkel, E. (2006): *The Dual State: A Contribution to the Theory of Dictatorship*. New Jersey, The Lawbook Exchange.
- Friedrich, C. J.; Brzeziński, Z. (1968): *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*. New York, Praeger.
- Huxley, A. (1970): *Konec civilizace*. Praha, Horizont.
- Huxley, A. (1958): *Brave New World Revisited*. Dostupné na <http://www.huxley.net/bnw-revisited/index.html>, dne 9.4. 2012.
- Linz, J.J. (2000): *Totalitarian and Authoritarian Regimes*. Boulder, Lynne Rienner.
- Marcuse, H. (1969): *An Essay on Liberation*. Boston, Beacon Press.
- Marcuse, H. (1991): *Jednorozměrný člověk : studie o ideologii rozvinuté industriální společnosti*. Praha, Naše vojsko.
- Moore, A.; Lloyd, D. (2005): *V jako vendeta*. Praha, BB Art.
- Neumann, S. (1965): *Permanent revolution: Totalitarianism in the Age of International Civil War*. London, Pall Mall Press.
- Orwell, G. (2009): *1984*. Brno, Levné knihy.

Orwell, G. (1946): Why I Write. Dostupné na:

http://orwell.ru/library/essays/wiw/english/e_wiw, dne 15.4. 2012.

Sartori, G. (1993): *Teória demokracie*. Bratislava, Archa.

Zamjatin, J. (2006): *My*. Praha, Euromedia Group.

Periodika

Atwood, M. (2004): *The Handmaid's Tale and Oryx and Crake „In Context“*. In PMLA, Vol. 119, No. 3, Special Topic: Science Fiction and Literary Studies: The NextMillennium (May, 2004), s. 513-517.

Delany, P. (2011): *Orwell on Jura: Locating Nineteen Eighty-Four*. In University of Toronto Quarterly, Volume 80, Number 1, Winter 2011.

Dalvai, M. (2010): *Utopianism Parodied in Orwell's Nineteen Eighty-Four*. In Orbis Litterarum; Oct 2010, Vol. 65 Issue 5, s 388-407.

Firchow, P. (1975): *Science and Conscience in Huxley's "Brave New World"*. In Contemporary Literature, Vol. 16, No. 3 (Summer, 1975), s. 301-316.

Gleason, A. (1984): *"Totalitarianism" in 1984*. In Russian Review, Vol. 43, No. 2 (Apr., 1984), s. 145-159.

Harel, N. (2010): *Post-Speciesist Utopias and Dystopias*. In Interdisciplinary Humanities, Fall 2010, Vol. 27 Issue 2, s. 111-120.

Hickman, J. (2009): *When Science Fiction Writers Used Fictional Drugs: Rise and Fall of the Twentieth-Century Drug Dystopia*. In Utopian Studies, 20,1; s.141-170.

LaRosa, N. (2010): *The Already Dead and the Posthuman Baby: Children of Men, Dystopian Worlds, and Utopian Kinship*. In Interdisciplinary Humanities, Fall2010, Vol. 27 Issue 2, s. 7-23.

Meckier, J. (2002): *Aldous Huxley's Americanization of the "Brave New World" Typescript*. In Twentieth Century Literature, Vol. 48, No. 4 (Winter, 2002), s. 427-460.

Milner, A. (2009): *Archaeologies of the Future: Jameson's Utopia or Orwell's Dystopia?* In Historical Materialism 17 (2009) s. 101–119.

- Neuman, Sh. (2006): *'Just a Backlash': Margaret Atwood, Feminism, and The Handmaid's Tale*. In *University of Toronto Quarterly*, Volume 75, Number 3, Summer 2006.
- Patai, D. (1982): *Gamesmanship and Androcentrism in Orwell's 1984*. In *PMLA*, Vol. 97, No. 5 (Oct., 1982), s. 856-870.
- Resch, R. P. (1997): *Utopia, Dystopia, and the Middle Class in George Orwell's Nineteen Eighty-Four*. In *Boundary 2*, Vol. 24, No. 1 (Spring, 1997), s. 137-176.
- Schklar, J. N. (1985): *Nineteen Eighty-Four: Should Political Theory Care?*. In *Political Theory*, Vol. 13, No. 1 (Feb., 1985), s. 5-18.